

سفرنامه بابوشکین

گزارش هیئت سیاسی یغیم آدریانوویچ بابوشکین درایران

م. و. پایوف

ترجمه دکتر محمد نعیب پیر

سفرنامه بابوشکین

هیأت سیاسی یفیم آدریانوویچ بابوشکین در ایران
برگی ارزشمند و منتشر نشده از تاریخ دیپلماسی شوروی سابق

نویسنده:

م. و. پاپوف

مترجم:

دکتر محمد نایب‌پور

نگارستان اندیشه

تهران، ۱۳۹۶

سرشناسه: پوپوف، میخائیل واسیلیوچ. -م ۱۹۰۸
 عنوان و نام پدیدآور: سفرنامه باوشکین: هیات سیاسی یفیم آدریانوویچ
 باوشکین در ایران برگی ارزشمند و منتشر نشده از تاریخ دیلماسی شوروی
 سابق / نویسنده م.و. پاپوف؛ مترجم محمد نایبپور.
 مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری: ۲۵۱ ص.

شابک: ۰۰۰۰۰۸-۳۱-۸-۶۰۰-۸۲۷۳-۹۷۸
 عنوان اصلی: АБАБУШКИНА В ИРАНЕ. МИССИЯ Е
 یادداشت: نمایه. عنوان دیگر: هیات سیاسی یفیم آدریانوویچ باوشکین در ایران
 برگی ارزشمند و منتشر نشده از تاریخ دیلماسی شوروی سابق.
 موضوع: ایران - روابط خارجی - روسیه شوروی. باوشکین، یفیم آندروز و ووچ،
 Iran -- Foreign - Babushkin, Efim Andrianovich, ۱۸۸۰ - ۱۹۲۷
 Soviet relations - Soviet Union
 - ایران - Foreign relations - Iran
 - ایران - History - Qajars, ۱۷۷۹ - ۱۹۲۵
 - ایران - History - قاجاریان, ۱۳۴۴
 Soviet Union - History -- Allied intervention, ۱۹۱۸-۱۹۲۰
 شناسه افزوده: نایبپور، محمد. - مترجم. ردیبدی کنگره: ۱۳۲۴ DSR
 ۱۳۹۶/۹۵۵/۰۷۴ شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۰۸۱۳۱
 ۱۳۹۶/۹۵۵/۰۷۴ ردیبدی دیوبی: ۰۷۴/۹۵۵

سفرنامه باوشکین

هیأت سیاسی یفیم آدریانوویچ باوشکین در ایران
 برگی ارزشمند و منتشر نشده از تاریخ دیلماسی شوروی سابق

نویسنده: م. و. پاپوف

مترجم: دکتر محمد نایبپور

طراح جلد: سعید صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۶

تیراز: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۹۴۲۵۴۲

info@rics.ir - www.cins.ir

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه مترجم
۱۳.....	پیشگفتار
فصل اول	
۲۱.....	سیاست دولت‌های بزرگ در ایران پس از انقلاب اکبر سوسياليستي
فصل دوم	
۵۵.....	هيأت سیاسی بابوشکین در ایران
فصل سوم	
۱۱۵.....	شکست سیاست انگلیس در ایران
فصل چهارم	
۱۳۹.....	آزادی هيأت نمایندگی بابوشکین توسط دولت شوروی
۱۵۹.....	پیوست‌ها
۲۴۳.....	نمایه

مقدمه مترجم

سفرنامه بابوشکین یا هیأت سیاسی بابوشکین در ایران در زمرة آثاری است که می‌تواند به روش شدن فضای مناسباتی و ارتباطی بین دو کشور روسیه نوپای شوروی و ایران (پارس) در سال‌های ۱۹۱۸ تا آغاز ۱۹۲۰ کمک شایانی کند. بیهوده نیست که فرهنگستان علوم شوروی (سابق) کتاب را با عنوان «برگی ارزشمند و منتشر نشده از تاریخ دیپلماسی شوروی» معرفی کرده است. در سال ۱۳۸۸ در ملاقات نوروزی و پس از حضور در محضر استاد بزرگوار خانم دکتر منور باگداوا جزئی (روحش شاد) ایشان پیشنهاد ترجمه این اثر و اصل کتاب را به من دادند و تأکید داشتند این کتاب مجموعه اسنادی است ارزشمند.

ترجمه این کتاب تا نوروز ۱۳۹۱ به طول انجامید و از آن روز تا اسفند ۱۳۹۳ در انتظار پاسخ مثبت ناشران مختلف بودم که این پاسخ در نوروز ۱۳۹۴ رسید. اکنون چند نکته مهم درباره این اثر:

۱. هیأت سیاسی بابوشکین اولین هیأت اعزامی از شوروی (ترکستان) به خارج از مرزهای آن کشور بود که توانست به ایران بیاید. این هیأت از مرزهای شمال شرق وارد ایران شد.

۲. احتمال دارد برخی اسامی خاص و اماکن، انشاء دیگری هم داشته باشد ولی آنچه در متن فارسی آورده‌ام بر پایه متن روسی است. مثل سرهنگ بی لی

که بیلی هم آورده‌اند.

۳. هدف اصلی از اعزام این هیأت به خراسان، برکناری کنسول تزاری (نیکولسکی) و خرید کالاهای مورد نیاز برای ارسال به ترکستان سوروی برشمرده شده. متن اثر در واقع شرح مناسبات سیاسی ایران و سوروی در قالب ارسال نمایندگان سیاسی به ایران و سوءرفتارهای دولت ایران است؛ دولتی که در چنگال استعمارگران انگلیس گرفتار آمده و در نهایت مجبور است قرارداد ۱۹۱۹ م را امضا کند و تسليم شود.

۴. در متن روسی کشور ایران «پارس» آمده که بنده هم عنوان پارس و پارسی را به ترجمه منتقل کرم.

۵. قلمرو زمانی این اثر حوادث اواخر سال ۱۹۱۷ تا سال ۱۹۱۹ را دربر دارد. نویسنده بر پایه اسناد و مدارک تلاش دارد تصویری از یکه‌تازی انگلیس‌ها در سراسر ایران و آنچه منجر به اشغال تمام و کامل ایران و آماده‌سازی زمینه برای تحمل قرارداد ۱۹۱۹ شد، ارائه دهد. ایران دز این ایام میدان عملیات سوق‌الجیشی انگلیس‌ها و عرصه ترکتازی آنان از خراسان به قلب ترکستان بود؛ در داخل هم تلاش‌های همه‌جانبه برای به نتیجه رساندن و امضای قرارداد ۱۹۱۹ به سرسردگی و ثوق‌الدوله جریان داشت.

۶. از دیگر نکته‌های مهم تلاش همه‌جانبه انقلابیون روس یا بلشویک‌ها در مجتمع عمومی، و صدور اعلامیه‌ها با هدف زدودن خاطرات ناخوشایند سلطه تزارها از ذهن ملت ایران است که متأسفانه بنابر دلایل مختلف از جمله نفوذ انگلیسی‌ها در ایران مورد بی‌توجهی قرار گرفت.

۷. نحوه خروج ارتش تزاری از ایران به دلیل وقوع انقلاب ۱۹۱۷ م (اوخر ۱۹۱۷ و آغاز ۱۹۱۸ م) بنا به دستور دولت مرکزی و اشغال همزمان منطقه مرزی خراسان به ویژه شهر مقدس مشهد و تمام ناحیه مرزهای شرقی ایران از دریای پارس تا سواحل کاسپین توسط انگلیسی‌ها، شرایط و زمینه‌ها در این

کتاب تصویر شده است.

۸. گسترش نفوذ انگلیس‌ها در ایران و استفاده از ایران به عنوان مرکز عملیات علیه دولت شوراهای در ترکستان و قفقاز شرایطی را رقم زد که در سال‌های ۱۹۲۰-۱۹۲۱ بار دیگر مناطق مرزی - دریایی ایران در دریای کاسپین از جمله بندر انزلی توسط ارتش بلشویکی مورد تعرض قرار گرفت. شرح این واقعی در مجموعه اسنادی با عنوان «جبهه پارسی - انقلاب جهانی: مستنداتی درباره مداخله نظامی شوروی در گیلان ۱۹۲۰-۱۹۲۱» به رشته تحریر در آمده که در حال ترجمه است. امیدوارم در کوتاه‌ترین زمان در اختیار تاریخ‌پژوهان قرار گیرد.

۹. پیش از این هم هیأت‌هایی از روسیه شوروی به ایران آمده بود. از جمله هیأت سیاسی کالامیسف که اعضای آن کشته یا اعدام شدند. اما هیأت سیاسی باپوشکین تنها گروه سیاسی بود که با پای پیاده از مرزهای شمال‌شرق به ایران آمدند و اینک ادامه ماجرا در ترکستان شوروی، ایران و هندوستان.

محمد نایب‌پور

بهار ۱۳۹۶

پیشگفتار

تاریخ مناسبات خارجی اتحاد شوروی سرشار از حوادث و امرِ واقع است. این تاریخ از مسیر بی‌اعتنایی کامل، انزوا و تحریم دولت جوان شوروی توسط تمام دولت‌های سرمایه‌داری (و کشورهای وابسته به ایشان) تا تأکید بر شناخت همه‌جانبه‌ی نقش پیشرو دولت شوروی در عرصه‌ی مناسبات بین‌المللی گذر کرد.

روسیه شوروی به عنوان فرزند انقلاب اکثر در ابتدا سیاست خارجی اصولی و نظاممندی را در پیش گرفت که با استثمار، جنگ‌ها و سرکوب ملل، بیگانه بود. لینین بیان این نظام را پی‌ریخت و اصول اساسی مناسبات بین‌المللی دولت شوروی را تنظیم نمود و به طور مستقیم سکان سیاست خارجی روسیه را در دست گرفت.

انقلاب اکثر سویالیستی به صورت زیربنایی تصویر جهان را دگرگون ساخت. زیرا جهان سویالیستی شکل گرفت که نظام سرمایه‌داری را پیش روی خود داشت. این انقلاب نیروی جاذب برای تمام زحمتکشان به ویژه مردم کشورهای مستعمره و وابسته‌ی مشرق‌زمین شد. جنبش ملی-رهایی‌بخش - علیه حاکمیت دولت‌های سلطه‌گر - زیر نفوذ اندیشه‌های رهایی‌بخش انقلاب اکثر تحکیم و تثبیت شد. اما دولت‌های سلطه‌جو تمام توش و توان خود را به کار گرفتند تا مستعمرات و کشورهای وابسته را در شرایط قبلی و موقعیت پیشین نگه دارند.

بی‌شک تحقیق سیاست خارجی دولت شوروی کاری سخت و دشوار بود. زیرا تمام دولت‌های سرمایه‌داری علیه اصول عادلانه و جدید این سیاست و روش‌های اجرای آن به مخالفت برخاستند. شرایط آن روزگار از نمایندگان دولت شوروی در خارج از مرزها انتظار تلاش‌های فوق العاده، استقامت در تحقیق اهداف، ادب و پایداری و البته کوشش‌های فردی و خستگی‌ناپذیر را داشت.

نظام سرمایه‌داری برای مبارزه با دولت شوروی از تمام امکانات بهره‌برداری نمود: از تجاوز‌طلبی نظامی و برافروختن جنگ‌های میهنی تا قتل دیپلمات‌های شوروی. نیرنگ و تفتین، جعل و تقلب، حملات فتنه‌انگیزانه به هیأت‌های سیاسی، دست‌گیری نمایندگان شوروی خارج از مرزها روش‌های عمومی برای ضربه زدن به استعداد و وجاهت دولت شوروی بود.

در روزگار کنونی توجه جامعه شوروی (سابق) به تاریخ تحولات و مناسبات بین‌المللی کشور خویش رو به افزایش است در سال‌های اخیر آثار علمی و ادبی بسیاری پدیده آمده، و نیز مقاله‌هایی چند در روزنامه‌ها و مجلات به این موضوع اختصاص یافته است. از فعالیت رجال سیاسی شوروی در خارج از مرزها حتی فیلم‌های سینمایی ارزشمندی تولید و عرضه شده است. دوران آغازین در تاریخ دیپلماسی شوروی که چندان دور از دسترس نیازمند توجهی جدی است: روزگاری که برای اولین‌بار مناسبات دو جانبی سیاسی و اقتصادی جمهوری‌های شوروی با کشورهای دیگر شکل یافت.

تاریخ مناسبات خارجی شوروی سوسیالیستی به طور گریزنای‌تری سرشار از حوادث و امرِ واقع است. به مرور زمان صفحات بسیار جدید و در عین حال جدید و ناشناخته‌ای از تاریخ مناسبات بین‌المللی دولت جوان

سوسیالیستی آشکار می‌گردد. فعالیت سیاسی جمهوری جوان ترکستان در زمره‌ی این پدیده‌هاست. پس از انقلاب اکتبر در جمهوری ترکستان نیز کمیسار ویژه‌ای در عرصه‌ی امور خارجی سازماندهی شد که می‌توانست رأساً مناسبات اقتصادی و سیاسی با کشورهای همسایه برقرار کند. کمیسار ترکستان به طور مستقیم با کمیساریای مردمی در امور خارجی جمهوری متحده شوروی روسیه ارتباط داشت.

در سال ۱۹۱۸م جمهوری ترکستان هیأتی سیاسی - تجاری را به ریاست یفیم آدریانوویچ بابوشکین رهسپار ایران نمود. در یادداشت‌های رسمی دولت شوروی که برای بریتانیای کبیر ارسال شده اسامی ریس و اعضای این هیأت اعزامی آمده، ولی تاریخ و سرگذشت این هیأت تاکنون مورد بررسی جدی قرار نگرفته و ناشناخته مانده است. این سرگذشت هنوز در تاریخ روابط سیاسی دولت شوروی وارد نشده و حتی در اثر سه جلدی^۱ «فرهنگ دیپلماسی» از اعضای این گروه سخنی به میان نیامده است.

در ادبیات خارجی و شوروی در قلمرو آسیا مرکزی و ایران هم صرفاً اشاره‌ای به وجود این هیأت سیاسی شده^۲ و تنها به ذکر اسامی چهره‌های اصلی این هیأت اکتفا گردیده است. اما هیچ‌جا سخنی از تاریخ این هیأت، شمار اعضای آن و چالش‌های فراروی این هیأت به میان نیامده است. تنها بخشی از زندگی نامه‌ی آ. بابوشکین که حیات او تا سال ۱۹۱۸م را دربر دارد روشن است. هیچ سند مكتوبی درباره‌ی این هیأت بر جا نمانده. اما در بایگانی‌ها تنها برخی اطلاعات جسته گریخته وجود دارد که بر پایه آن

۱. این اثر در سال ۱۹۶۰ – ۱۹۶۴ توسط وزارت امور خارجه شوروی (سابق) انتشار یافت.

۲. نک مثلاً: آ. م. ماتویف، فعالیت در قلمرو سیاست خارجی دولت ترکستان در سال‌های جنگ میهنی، «مردم آسیا و آفریقا»، ۱۹۷۰، ش. ۵، ص. ۵۳.

نمی‌توان تصویر کاملی از سرگذشت این هیأت به دست آورد. شخصی آ.بابوشکین در سال ۱۹۲۷ م درگذشت، در حالی که هیچ یادداشتی و حتی سندی مکتوب درباره هیأت تحت نظارت خویش بر جای نگذاشت.

درست در ایام اخیر در بایگانی‌های شوروی (سابق) و نیز در بایگانی ملی کشور هند برخی اسناد پیرامون تاریخ هیأت بابوشکین به دست آمده است. افرون بر این شناسایی دو تن از اعضای این گروه میسور شد که خدمات شایان توجهی با گزارش‌های تفصیلی خود درباره این هیأت از لحظه‌ی شکل‌گیری آن تا هنگام بازگشت به روسیه شوروی ارائه دادند.

از رشمندترین اطلاعات برای تشریح و تبیین مناسبات این دولت جوانِ سوسیالیستی در مجموعه‌ی چند جلدی «اسناد مناسبات خارجی روسیه شوروی» وجود دارد که توسط وزارت امور خارجه به رشته‌ی تحریر درآمد. در سه جلد اول «اسناد» مجموعه‌ای از منابع وجود دارد که مستقیماً با هیأت سیاسی آ.بابوشکین در ارتباط است همچنین چندین سند دیپلماتیک از دولت شوروی دیده می‌شود که آزادی اعضای هیأت از اسارت انگلیس‌ها را درخواست کرده‌اند. هر چند که این منابع اندک است، لیکن با روشنی و کفايت کامل امکان می‌دهد درباره‌ی نگرش دولت متحده روسیه شوروی به هیأت سیاسی آ.بابوشکین قضاوت کنیم.

منابع بایگانی مرکزی - دولتی ازبکستان شوروی (سابق) که توسط مدیریت بایگانی در اختیار مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم شوروی (سابق) قرار گرفت به طور مستند دوران شکل‌گیری و اعزام هیأت آ.بابوشکین را تصویر می‌کند. همچنین تلاش‌های دولت ترکستان شوروی برای رهایی اعضای هیأت از بند اسارت انگلیسی‌ها ترسیم گردیده. در کمال تأسف در بایگانی‌های شهر مسکو منابع و اسناد لازم به دست نیامد.

ل. و. میتروخین که مدت ۵ سال در بایگانی ملی کشور هند (دھلی) کار می‌کرد، مدارکی را در این باره جمع‌آوری و با خود حمل کرد و صمیمانه در اختیار نویسنده این اثر قرارداد. بخشی از شواهد درباره هیأت‌ی آبابوشکین در بایگانی ملی کشور هند در بخش «دولت هند، قسمت امور خارجی و سیاسی، جزء دوم»، در سیاهه «امور داخلی (محرمانه)» و نیز در پرونده سال ۱۹۲۲ با عنوان «اقداماتی که برای تحکیم آزادی سرهنگ^۱ ف.م.بی‌لی از دست بلشویک‌ها در تاشکند صورت گرفت»^۲ موجود است.

منابع موجود در بایگانی ملی هندوستان بر این امر دلالت دارد که شعبه ستاد مرکزی ارتش انگلیس در هند، سازمان‌های جاسوسی مرکزی و بخش امور خارجه و سیاست دبیرخانه پادشاهی هند دائمًا وضعیت امور را در ترکستان رصد می‌کردند و پیوسته این اطلاعات موجود را تبادل می‌نمودند. در صورت بروز نقصان در پیوند با عوامل اطلاعاتی، این تشکیلات در جست‌وچوی مفهود شدگان یکدیگر را یاری می‌کردند. مثلاً در لحظه‌ی فرار سرهنگ دوم بی‌لی از تاشکند و هنگامی که او پنهان شده بود و در هندوستان هیچ چیز درباره‌ی او روشن نبود، همه دستگاه‌های یاد شده کمترین اطلاعات و شواهد مرتبط با بی‌لی را با یکدیگر مخابره و تبادل می‌نمودند. این اطلاعات و شواهد را از شبکه‌های جاسوسی خود یا دیگر افراد به دست آورده بودند.

۱. سرهنگ دوم ف.م.بی‌لی به اشتباه در برخی از اسناد انگلیسی سرهنگ ناییده شده است.

2. National Archives of India. Excerpts from Government of India (foreign and political department) 1922. External (Secret), December 1922, Nos 1-216 (Measure taken with a view to securing the Release of colonel (f.m. Bailey from the Bolsheviks at Tashkent). آ. ن. بعدها.

مدارک در بخش اشاره شده بایگانی ملی هند با شماره مشخص شده‌اند و شماره‌گذاری لیستی ندارند. بر این پایه هنگام استناد به آن بایگانی اشاره به لیست‌ها نمی‌شود و صرفاً شماره مدرک ذکر می‌گردد.

از مدارک موجود در بایگانی ملی هندوستان چنین بر می‌آید که تمام حلقه‌های نظامی و سیاسی تشکیلات استعماری انگلیس و هند سیاست یکسانی را در ارتباط با ترکستان در پیش گرفته بودند. گفتنی است تمام تلگراف‌هایی که از هند به تاشکند ارسال می‌شد، ابتدا از نظارت جدی وزیر انگلیس در امور هند می‌گذشت و سپس نماینده انگلیس در ایران «پرسی کاکس» آن را، کنترل می‌کرد در این ایام کاکس گفت و گوهای محروم‌نامه را برای امضای قرارداد ۱۹۱۹ ایران - انگلیس هدایت می‌نمود.

مدارک همچنین بر این امر صراحة دارد که انگلیسی‌ها در هند عهده‌دار به دست آوردن همه‌ی گزارش‌های تلگرافی از تاشکند، به تاشکند و دیگر مناطق آسیای مرکزی بودند. گزارش‌های مشابه به سرعت به مقام‌های نظامی و مراجع شهری انگلیسی ارسال می‌شد.

انگلیسی‌ها از همه امور، حتی از جزئیات و گزارش‌های تفصیلی درباره‌ی حوادث در ترکستان سوروی و دیگر مناطق مرکزی جمهوری متحده سوروی سوسیالیستی آگاه بودند. مثلاً «بلشویک‌ها نماینده تام‌الاختیار ایران در پتروگراد را به مسکو اعزام کردند^۱». همچنین جانشین کمیسار مردمی در امور روابط خارجی جمهوری متحده روسيه سوروی «کاراخان» تلگرافی از مسکو به تاشکند درباره‌ی هیأت‌ی آبابوشکین ارسال کرده بود.^۲

نظارت بسیار محروم‌نامه، جدی و البته گسترده‌ی وزیر انگلیس در امور هند به وی اجازه داد از تمام امور آگاه باشد. شاهد ماجرا تلگراف هفتم زوئن ۱۹۱۹ است که «دولت اعلیحضرت متوجه از همه مسائل درباره‌ی وضعیت نظامی در ترکستان مطلع است».^۳

۱. همان، مدرک ش ۱۲۳.

۲. همان، مدرک ش ۱۲۲.

۳. همان، مدرک ش ۹۷.

گزارش‌های همکاران این هیأت برای شناسایی بخشی از تاریخ گروهی آباپوشکین نیازمند توجه و مطالعه‌ی جدی است. این گزارش‌ها توسط مؤلف از زبان منشی گروه ن.ن.آفاناسیف و مترجم گروه آخ.باراتف در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۱ به رشتۀ تحریر در آمده است.^۱

گزارش‌های آنان از زبان شخص اول نوشه شد و تصویری غمبار ولی حقیقی از اسارت اعضا و همکاران گروه را ترسیم می‌کند. هر چند گاهی اوقات تقریرات آنان کوتاه، روشن و در عین حال جسته‌گریخته است، اما ایشان تاریخ هیأت اعزامی و در مجموع دستاوردهای گروه را به طور چشمگیری ارائه می‌کنند. زیرا این قدرتمندی در نقل حوادث ریشه در شرکت‌کنندگان و شاهدان وقایع دارد.

نویسنده از مقالات مجلات هم بهره برده که در آن‌ها از فعالیت مجموعه گروه یا برخی اعضای آن به طور مستقل سخن به میان آمده است: مثلاً در مجلات «اعمال شاقه و تبعید»، «عصر جدید». ناگفته که از برخی بروشورها مثل آ.واسکابوینیکف و ی.م.سرروا با عنوان «یفیم آدریانوویچ باپوشکین»^۲ بهره گرفته شد.

از پیشینه‌ی تحقیق به زبان‌های دیگر کتاب ف.م.بی لی با عنوان mission to Tashkent که در سال ۱۹۴۶ در لندن انتشار یافت، شایان توجه جدی است. زیرا در این اثر جاسوس سرشناسی که توسط دستگاه اطلاعاتی انگلیس با اهداف فتنه‌انگیزانه پس از انقلاب اکبر روسیه عازم آسیای میانه شده بود، شخصاً به توصیف و تبیین عملکرد خویش می‌پردازد.

همچنین مقاله‌ای از ژنرال مالسون که بعد از سال ۱۹۳۳ در مجله انگلیسی

۱. آخ.باراتف در سال ۱۹۷۲ و ن.ن.آفاناسیف در سال ۱۹۷۳ م زندگی را بدرود حیات گفتند.

۲. تاشکند، ۱۹۶۱ م.

زیان «fortnightly review» به چاپ رسید قابل ملاحظه است. نویسنده در این مقاله تلاش دارد خود را در برابر اعدام ۲۶ کمیسار باکوبی بسیگناه و فعالیت‌های خود را به عنوان مدیر توسعه طلبی مسلح‌انه بریتانیا در مأموری کاسپین درست بشمرد.

مدارکی که در بخش پیوست آورده شده، برای اولین بار به چاپ می‌رسد. نویسنده کمال امتنان خود را نسبت به تمام سازمان‌ها و افرادی ابراز می‌دارد که اسناد و منابع پیرامون تاریخ هیأت نمایندگی ا.آ.بابوشکین را در اختیار او گذاشتند. تشکر ویژه از منشی هیأت ن.ن.افاناسیف، مترجم هیأت آخ‌باراتف^۱، دستیار فرهنگستان علوم ل.و.میتروخین و مدیر بایگانی دولتی - مرکزی ازبکستان شوروی (سابق) و همه‌ی کسانی که به هنگام بررسی و ارزیابی دست نوشه‌ها در مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم ما را یاری دادند، لازم است.

---

۱. نک: ن.آ.راویچ: جوان قرن، جنگ بدون جبهه، مسکو، ۱۹۷۲م، ص ۲۱۹.